

Слабкі сторони й протиріччя археологічного пізнання Юрій Миколайович уперше яскраво розкрив на прикладі висвітлення матеріального змісту археологічної культури, критеріїв її виділення та соціологічної інтерпретації (1964 р.). Важко сказати, який вплив справили праці Юрія Миколайовича на археологічну спільноту, та все ж вони, певно, прискорили визрівання ідеї необхідності теоретико-методологічних розробок. 1970 р. разом з провідними вченими радянської археології — В. Ф. Генінгом, І. С. Каменецьким, Л. С. Клейном, В. М. Массоном і Г. О. Федоровим-Давидовим — Юрій Миколайович виступив на сесії в Ташкенті з програмною доповіддю «Про стан і задачі теоретичних досліджень в СРСР». Цей момент можна, певно, вважати відродженням теоретичного напрямку в нашій археології.

Надалі Юрій Миколайович займався теоретичними проблемами різного рівня, демонструючи глибоке проникнення в їхню сутність завдяки обізнаності з глобальними проблемами теорії пізнання загалом та практикою археологічних досліджень зокрема. Саме це дозволяло йому мати власні погляди стосовно напрямків розв'язання проблем різного рівня, зокрема й найвищого як то предмет і об'єкт археології. Рішуче критикуючи В. Ф. Генінга, що, до речі, не порушувало їх тензичних стосунків, Юрій Миколайович послідовно проводив думку, що об'єктом пізнання нової науки виступають археологічні джерела, а відтак він надавав величезне значення розробці теорії археологічного джерелознавства, спрямованої на вияв специфіки матеріальних залишків, способів їх систематизації, визначення пізнавальних можливостей різного роду джерел. Виступаючи проти прямого отождошення давнього суспільства з археологічною культурою, Ю. М. Захарук доклав багато зусиль до розкриття змісту археологічної культури, її відмінності від живої діючої культури.

Натомість предмет археології, згідно з поглядами цього вченого, включає об'єкт дослідження, — об'єкт археологічні джерела, а також мету і завдання археології — дослідження давніх суспільств, продуктом діяльності яких і є матеріальні залишки. Тому другу важливу складову теоретичної археології Юрій Миколайович вбачив у осмисленні сутності історичного процесу, що й виступає підґрунтям для вияву зв'язку між суспільством і рештками, що лишилися від нього.

Теоретичні розробки Юрія Миколайовича узагальнив у своїй докторській дисертації, яку захистив 1981 р. у Москві.

Будучи прихильником теоретичної археології, Юрій Миколайович гостро переживав її окремі невдачі і схильність деякого заперечувати її вагу. Виявляючи принциповість, він зміг коректно вести наукову дискусію, не навішуючи ярликів. З радістю вчений відмічав появу нових імен в теоретичній археології. Присвятивши цьому напрямку понад 30 років, він з прикрістю визнавав спад інтересу до теоретичної археології останнім часом.

Та як би там не було, теоретико-методологічні розробки, гострі дискусії з приводу завдань археології справили великий вплив на розвиток археології, на конкретні дослідження. Цьому є свідченням сучасний стан археології. І в цьому є велика заслуга Юрія Миколайовича.

Юрій Миколайович Захарук лишитьися в пам'яті сучасників як людина порядна, культурна, віддана обраній справі.

ПАМ'ЯТІ АСКОЛЬДА ОЛЕКСАНДРОВИЧА ЩЕПИНСЬКОГО

21 травня 1997 р. після тривалої важкої хвороби пішов з життя відомий археолог, кандидат історичних наук, депутат Верховної Ради Автономної республіки Крим Аскольд Олександрович Щепинський.

А. С. Щепинський народився 16 жовтня 1926 р. у Симферополі, в родині

службовців шляхетного походження. Навчання в школі перервала Друга світова війна. У 1944—1945 рр. А. С. Щепинський служив у лавах Радянської Армії рядовим.

Свій шлях в археології А. С. Щепинський розпочав під керівництвом видатного археолога та мистецтвознавця П. М. Шульца, який ознайомив юнака з тонкощами археологічної науки, а також допоміг йому закінчити школу. Від 1954 р. А. О. Щепинський працює у відділі історії та археології Кримського філіалу АН СРСР, а в 1956 р. його переводять до Інституту археології АН УРСР, де він працював до 1991 р. на посаді наукового співробітника.

Аскольд Олександрович ніколи не був кабінетним ученим. Блискучий невтомний польовий дослідник, який відмінно володів навичками археологічної розвідки, пошуків, підпорядкованих визначеній науковій меті. Лише в Криму він виявив близько 800 археологічних пам'яток. Серед його особистих здобутків — розвідки у зоні спорудження Каховського водосховища, де він виявив тепер уже всесвітньовідоме Михайлівське укріплене поселення доби міді-бронзи; відкриття багатошарового сійбища у Кам'яномостській печері на Північному Кавказі, поселення Майкопської культури Скала та багато інших.

Головні наукові інтереси А. О. Щепинського полягали в галузі вивчення історії первісного суспільства від палеоліту до раннього залізного віку України та Північного Кавказу. Він сам зби-

рав матеріали для наукових пошуків у численних розвідках та археологічних експедиціях на теренах Криму, Подніпров'я, Північного Кавказу; регулярно брав участь у різного рангу наукових симпозіумах.

З ім'ям А. О. Щепинського пов'язаний початок великих досліджень у зонах новобудов півдня Херсонщини та степового Криму. Він очолював Північно-Кримську експедицію від дня її заснування у 1967 р. і по 1981 р. включно. Ним досліджені сотні курганів і тисячі поховань, фактично створена археологічна карта Північного Криму, регіону, який вважався «білою плямою» на археологічній карті України.

Віхою у науковій біографії А. О. Щепинського став захист кандидатської дисертації на тему «Енеоліт Криму» 1975 року у Києві. Ось витяг з відгуку на дисертацію О. Г. Шаполникової: «До робіт А. О. Щепинського ми не мали уявлення про енеоліт Криму. Тому вважаю, що саме по собі відкриття та систематичне дослідження енеолітичних пам'яток Криму стало свого роду дисертацією, успішно захищеною А. О. Щепинським».

Блискучою сторінкою у науковій біографії А. О. Щепинського стало дослідження Довгого кургану Кемі-Оба біля м. Білогірська і виділення за результатами цих розкопок кемі-обинської культури в Криму та степовому Причорномор'ї, датованої ним III—II тис. до н. е. Багаторічні дослідження яскравих пам'яток кемі-обинської культури вилилися в рукопис докторської дисертації, захистити яку автор не встиг. Крім того, А. О. Щепинський дослідив і охарактеризував поховальні комплекси великих степових культур — ямної, катакомбної та зрубної у фундаментальній книзі «Северное Присивашье в V—I тьс. до н. э.» (співавтор — О. М. Черепанова). Велику увагу він приділяв вивченню кизилкобинської та таврської культур Гірського Криму, пам'ятки яких він принципово розрізняв. Не можна не згадати відкриті ним блискучі поховальні комплекси

кімерійської (Зольне) та сарматської (Нагайчинський курган) знаті. Речі з останнього кургану зайняли почесне місце у Музеї історичних коштовностей України. Загалом А. О. Щепинським опубліковано близько 100 наукових праць. Серед них, крім згаданої книги, низка науково-популярних монографій, численні статті, публікації, тези наукових доповідей тощо. Чекають на видання понад 300 науково-довідкових статей до «Зводу пам'яток історії та культури України» по Автономній республіці Крим.

А. О. Щепинський активно пропагував наукові знання і брав участь у діяльності секції археології Кримського обласного товариства охорони пам'яток як головуючий. У 1973 р. він створив «Народний музей археології Криму», де виконував обов'язки директора на громадських засадах. Доля цього музею і його неоціненних колекцій має бути вирішена за участю усіх зацікавлених сторін. Здобуте А. О. Щепинським з надр землі не повинно бути втраченим для науки та суспільства.

Завжди активний, захоплений, невтомний, сповнений ідеями А. О. Щепинський наснажував і тих, хто знаходився поряд і мав щастя спілкування з непересічним вченим, а в останні роки життя й політиком.

Світла пам'ять про Аскольда Олександровича — самовідданого вченого, затятого дослідника, вірного своїй улюбленій науці — археології, назавжди залишиться у наших серцях.

ПАМ'ЯТІ ЙОЗЕФА ПОУЛІКА

28 лютого 1998 р. на 88 році життя помер визначний чеський вчений, археолог-славіст, багаторічний директор Інституту археології Чехословацької академії наук в Брно, член виконавчого комітету Міжнародної унії слов'янської археології, автор фундаментальних праць, доктор філософії, професор, академік Йозеф Поулік. Широкому загалу українських археологів він назавжди запам'ятовується як видатний дослідник слов'янських старожитностей, товариська, чесна і чуйна людина.

ПАМ'ЯТІ ВАЛЕНТИНИ ДМИТРІВНИ РИБАЛОВОЇ

11 грудня 1996 р. померла Валентина Дмитрівна Рибалова — відомий археолог, дослідниця доби бронзи в Україні.

Народилася Валентина Дмитрівна 8 березня 1911 р. у місті Бельові Тульської губернії. Після закінчення середньої школи у 1930 р. вона переїхала до Ленінграду, де працювала спочатку робітницею на Утилькомбінаті, а пізніше приймальницею прокатних виробів у відділі технічного контролю Кіровського заводу. 1934 р. Валентина Дмитрівна вступає на історичний факультет Ленінградського Державного університету, закінчивши який у 1939 р. зараховується аспіранткою на кафедру археології. Її вчителем був Михайло Іларіонович Артамонов, але навчання в аспірантурі було перерване війною.